

ÁRKÁDIA

a történelem és irodalom
tanításának megújításáért

KISKÖNYVTÁR

Ókor

a klasszikus ókor művészete
a görög vallásosság jellemzői
Hammu-rápi törvényei
az Újasszír Birodalom sikerének titka
az athéni demokrácia
a római principátus kialakulása
a kereszténység kezdetei

TÖRTÉNELEM

4.

KRONOSZ KIADÓ

Ókor

a történelem és irodalom
tanításának megújításáért

ÁRKÁDIA KISKÖNYVTÁR

a Kronosz Kiadó,
a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intézetének
és Irodalomtudományi Intézetének
közös sorozata

Sorozatszerkesztő

Gózy Zoltán

(történelem)

Milbacher Róbert

(irodalom)

Sorozatterv: Erőss Zsolt

ÁRKÁDIA KISKÖNYVTÁR

TÖRTÉNELEM

4.

Ókor

Szerkesztette

Bélyácz Katalin

Dévényi Anna

Gőzsy Zoltán

Kronosz Kiadó

Pécs, 2020

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2020-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-49-3

ISSN 2559-8775

© Szerzők
© Szerkesztők
© Kronosz Kiadó

Vilmos László emlékére

Tartalom

Előszó

9

Nagy Árpád

A klasszikus ókor művészetéről

13

Lindner Gyula

Bevezetés a görög vallás tanulmányozásába

38

Csabai Zoltán – Földi Zsombor J.

Hammu-rápi törvényei

69

Vér Ádám

Egy ókori világbirodalom sikerének titkai: az Újasszír Birodalom adminisztrációja és hadserege

99

Vilmos László

Az athéni demokrácia

114

Grüll Tibor

**A principátus mint államforma kialakulása
az ókori Rómában**

129

Gárdonyi Máté

A kereszténység kezdetei az újabb kutatások fényében

153

Előszó

Az Árkádia Kiskönyvtár történelmi sorozatának negyedik kötetét tartja kezében az olvasó. A sorozat célja közérthető módon és tömören tájékoztatni a történelem iránt érdeklődőket, tanulókat és tanítókat a tudomány legfrissebb eredményeiről, új nézőpontokról, hangsúlyeltolódásokról. A Kiskönyvtár tematikus kötetei a közoktatásban is tárgyalt korszakokat, témákat mutatnak be. Az ókortudományok reprezentációja kapcsán kétszeres nehézséggel találták magukat szemben a szerkesztők. Az egyik a tudományág szigorú belső követelményrendszere, mely az ismeretterjesztő műfaj felé csak nehezen mozdítható. Ennek köszönhető, hogy kivételesen nem ragaszkodhattunk a tudományos jegyzetapparátus teljes elhagyásához. A másik nehézség, hogy az ókor tanítása mára drasztikusan háttérbe szorult a közoktatásban. A közreadott tanulmányok némelyike – a sorozat alapvető célkitűzésétől eltérően – emiatt nem kifejezetten hangsúlyos a hatályos tantervi, illetve érettségi követelményekben. Ennek ellenére, sőt, talán éppen ezért, komoly segítséget nyújthatnak a tananyagban éppen csak fel-felvillanó ókori civilizációknak nem pusztán a megismeréséhez, hanem a megértéséhez, ami – ne feledjük – alapvető támpontot kínál az európai kultúra és civilizáció jelenének megértéséhez is. A közölt szövegek abban is segítik a közoktatás szereplőit, hogy a fontosabb fogalmakat újraértelmezik, újradefiniálják. A témák sokoldalú megközelítése révén a kötet nem

csupán a történelemtanárok számára ad támpontot, hanem az irodalom és a vizuális kultúra oktatóinak is.

A kötet első két tanulmánya az antik kultúra és gondolkodásmód megértéséhez nyújt alapvető segítséget. Nagy Árpád a klasszikus ókori művészet „trendjeit” vizsgálja fel, holisztikus megközelítése nemcsak térben és időben teszi elhelyezhetővé a legfontosabb „irányzatokat”, de a hatások és kölcsönhatások szövevényeit – és jelentőségét – is segít megérteni. Nemcsak az ókori, így a görög, a latin, az etruszk stb. kultúrák közötti, de az antikvitás és az összes későbbi kor (köztük a jelen) közötti párbeszédet is érzékelteti. Sőt, a művészettörténetesek, régészek kutatómódszertani-technikai fogásaiból is ízelítőt kapunk.

Az antik kultúra megértésének egyik kulcsa az ókori vallásosság természetének ismerete. Ehhez nyújt hiánypótló összefoglalót Lindner Gyula tanulmánya, mely segít kimozdulni mai, szekularizált világképünk horizontjáról és belehelyezkedni az ókori ember gondolkodásmódjába, mely alapvetően a transzcendensre támaszkodott, és ahol a köz- és a magánélet egyaránt a vallásos rítusok köré szerveződött.

A kötet további tanulmányai kronologikus rendben haladva mutatják be az ókor egy-egy jelentős államalakulatát, azok belső hatalmi struktúráit, működésük logikáját és társadalmi viszonyait. Csabai Zoltán és Földi Zsombor közösen jegyzett munkája egy emblematikus mezopotámiai forrás, Hammurápi törvényoszlopának bemutatása révén teszi a mai olvasó számára is érthetővé és elképzelhetővé a csaknem négyezer évvel ezelőtti civilizáció működését, társadalmi berendezkedését, gazdaságát, sőt hétköznapijainak egyes részleteit is.

A forrás komplex és új szempontú bemutatásához azért is ragaszkodtunk, mert a törvények elmaradhatatlan szereplői a középiskolai tankönyveknek, ám leginkább szövegelemzéses feladatként, így fontos, hogy megfelelő háttérismeretet biztosítsunk feldolgozásukhoz.

Vér Ádám az Asszír Birodalom korszakainak áttekintése után a lenyűgöző méretű, éppen ezért rendkívül heterogén kultúrájú, multietnikus államalakulat stabilizálásának és működésének, vagyis sikerének titkát tárja fel. Írásában egy olyan hatalmi rendszer katonai és közigazgatási struktúráit teszi megragadhatóvá, melynek modellje fontos történelmi alapfogalmak elsajátítását és a későbbi államalakulatok uralmi rendszereivel való összehasonlítást is lehetővé teszi, ami didaktikailag sem elhanyagolható szempont. Fontos „járulékos haszna” a tanulmánynak, hogy segít megérteni a zsidó nép – Bibliában megjelenő – történetét is.

A középszintű érettségi követelményekben is hangsúlyos téma az ókori görög demokrácia. Vilmos László tanulmánya nem csak áttekinthető összefoglalást nyújt kialakulásáról és intézményrendszeréről, de a korabeli görög poliszok működésének tágabb kontextusában elhelyezve érthetőbbé és talán értékelhetőbbé is válnak e folyamatok, illetve történelmi jelentőségük. Mindemellett sok érdekes gyakorlati megoldást, részletet is megismerhetünk a demokrácia konkrét működésével és működtetésével kapcsolatban.

Az ókori Róma történetéből – szintén az érettségi-ben is megjelenő – eseménysort mutat be Grüll Tibor tanulmánya: a köztársaságból a császárkorba átvezető utat. Ennek apropóján rövid áttekintést nyújt az ókori Róma kapcsán tárgyalható összes államformáról.

Az összefoglalás rálátást biztosít a korszak egészére, a hosszú távú folyamatok megértését és az egyes időmetszetek állapotainak összehasonlítását, a fogalmi tisztázást egyaránt segíti.

A későbbi korokra gyakorolt hatását tekintve az ókor legjelentősebb eseménye minden bizonnyal a kereszténység megszületése volt. A kötet záró tanulmányában Gárdonyi Máté a történeti Jézussal és a kereszténység kialakulásával kapcsolatos legújabb kutatási eredményeket ismerteti, támpontot adva az Újszövetség történeti kontextusának megértéséhez is.

Jelen kötettel Vilmos László, a Pécsi Tudományegyetem 2019-ben elhunyt ókortörténésze előtt tisztelgünk, aki mintegy 30 éven át tanított az egyetemisták több nemzedékének – köztük e kötet szerkesztőinek – görög történelmet, kultúrát és nyelvet. Egyik nekrológjára utalva, függetlensége, csavaros észjárása és finom humora tette őt emlékezetes és kedvelt oktatóvá. Az itt közölt tanulmánya az utolsó írása.

A klasszikus ókor művészetéről

Ha valaki ma Budapesten a modern művészetre kíváncsi, ellátogat például a Nemzeti Galériába¹; ha a klasszikus ókor, Hellas, Italia és Róma művészete érdekli, felkeresi a Szépművészeti Múzeum antik kiállítását.² A látogató mindkét esetben joggal érezheti, ízeltöt kap az adott korszak művészetéből. Ez az állítás persze igaz, de elfed egy alapvető különbséget: a két kiállításon gyökeresen különböző műtárgyakkal találkozik a néző. A Galériában főleg festményeket, szobrokat, rajzokat lát – olyan műalkotásokat, amelyeket saját törvényeik szerint alkotó, autonóm művészek hoztak létre, mint Paul Cézanne, Pablo Picasso vagy Hantai Simon. Ők műveket alkottak, amelyeket eladtak gyűjtőknek, múzeumoknak, és amelyek természetes közege egy múzeumi kiállítás.

A Szépművészeti Múzeum antik kiállításán is műtárgyakat lát a látogató: agyagedényeket, márványszobrokat, vésett drágaköveket, szövettöredékeket. Csakhogy ezek oroszlánrésze nem műalkotásnak készült. A festett vázák zömét eredetileg köznapri használatra készítették. A Múzeum Antik Gyűjteményének egyik leghíresebb ókori műtárgya az athéni fazekas, Exékias Kr. e. 540–530 körül készített amphorája.³ Egy amphora formája szerint arra szolgált, hogy lakomán (*symposion*) bort tartsanak

benne – a váza mai megfelelője tehát egy borosüveg volna. S ha abból indulunk ki, hogy egy adott edényformának mi volt az elsődleges funkciója, a legtöbb görög vázát joggal tekinthetjük boroskancsónak, pohárnak vagy éppen vizeskannának. A kiállításon találunk nagyméretű szállító amphorákat is – ma hordóknak felelnének meg –, a szép mívű illatszeres agyagedények mai párja pedig egy tusfürdős doboz vagy kölnisüveg volna. Sok antik márványszobor gazdagok, hatalmasok ajándéka volt, vagy az ő tiszteletükre állították, és mindenképpen az ő fontosságukat hirdette. Ezeket a szobrokat funkciójuk alapján joggal hasonlítják a mai óriásplakátokhoz, reklámokhoz ('XY ajándéka'; 'készült XY támogatásával'). A vésett drágakövek ékszerek és amulettek voltak, a textiltöredékek pedig ruhadarabok. Végül számos műtárgyra (például a római császárkori egyiptomi csontfaragványokra) sokan még napjainkban is úgy tekintenek, mint az ókori népművészet emlékeire. Összegezve tehát: ha a klasszikus ókori művészet alkotásait a modern kor viszonyaira fordítjuk át, az antik művek mai megfelelőit sok helyen kereshetnénk: a Szépművészetin kívül az Iparművészeti és a Néprajzi Múzeumban, valamint design- és technikátörténeti kiállításokon.

Az antik művészet tehát kétarcú jelenség: általában véve a klasszikus ókor tárgyi kultúrája, de egyúttal az európai művészeti hagyomány egyik alapja.

Az antik művészet középpontjában hagyományosan a görög és a római kultúra áll. Ez az állítás persze ma is igaz – hiszen az athéni Parthenón és a római Pantheon, a klasszikus görög szobrok és a római portrék nélkül nem beszélhetünk antik művészetről –, de kiegészítésre is szorul. A kérdést érdemes közelebbről megnézni.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Megjelent:

- **Eszmetörténet** – Árkádia Kiskönyvtár, Történelem 1. Szerkesztette:
Dévényi Anna és Gőzsy Zoltán
- **A holokauszt témája az irodalomban** – Árkádia Kiskönyvtár, Irodalom 1.
Szerkesztette: Kisantal Tamás és Mekis D. János
- **Magyarország a 20. században** – Árkádia Kiskönyvtár, Történelem 2.
Szerkesztette: Bánkuti Gábor, Dévényi Anna, Gőzsy Zoltán
 - **Az abszolutizmus kora** – Árkádia Kiskönyvtár, Történelem 3.
Szerkesztette: Dévényi Anna, Forgó András, Gőzsy Zoltán
- **A romantika korának irodalmáról** – Árkádia Kiskönyvtár, Irodalom 2.
Szerkesztette: Z. Kovács Zoltán
- **A nyelvújítás kora** – Árkádia Kiskönyvtár, Irodalom 3. Szerkesztette:
Tóth Orsolya
- **Gyerekirodalom** – Árkádia Kiskönyvtár, Irodalom 4. Szerkesztette:
Milbacher Róbert

Előkészületben:

TÖRTÉNELEM

A magyar középkor I. 1387–1526
A magyar középkor II. (14. század)
Magyarország a 16–17. században
Nemzetiségek és nemzetiségi mozgalmak
Az első világháború

IRODALOM

Apokalipszis-ábrázolás az irodalomban
Az irodalmi kultusról
A nő az irodalomban